

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันการเรียนการสอนศิลปะการละคร ได้รับความสนใจจากสถาบันของรัฐ หน่วยงานเอกชน และจากประชาชนทั่วไปมากขึ้น มีการนำวิชาการทางศิลปะการละครบรรจุไว้ใน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ กระทรวงศึกษาธิการ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 และในระดับอุดมศึกษาก็มีหลักสูตรที่เปิดสอนด้านศิลปะการละครโดยตรงทั้งมหาวิทยาลัยของรัฐ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ฯลฯ และมหาวิทยาลัยเอกชน เช่น มหาวิทยาลัยกรุงเทพ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนสอนศิลปะการแสดงของเอกชน เช่น โรงเรียนการแสดงบางกอกการละคร ภัทราวดีเธียเตอร์ เป็นต้น

สิ่งที่กล่าวมานี้สะท้อนให้เห็นว่าปัจจุบันการเรียนการสอนด้านศิลปะการละครมีการพัฒนาหลักสูตรอย่างเป็นระบบเช่นเดียวกับศิลปะวิชาการแขนงอื่นๆ ทั้งนี้เนื่องมาจากศักยภาพของศาสตร์ด้านศิลปะการละครเองที่เป็นสื่อสารพัดประโยชน์ คือ สามารถใช้เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคคลได้ทั้งในระดับจิตใจและพฤติกรรมการแสดงออก รวมทั้งใช้เป็นสื่อเพื่อพัฒนาสังคมโดยสะท้อนเรื่องราวและปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้น ดังคำกล่าวที่ว่า

“ละครเป็นศิลปะที่สามารถนำมาใช้พัฒนามนุษย์ และสังคมในด้านต่างๆ ได้ เช่นเดียวกับศิลปะแขนงอื่น เนื่องจากละครเป็นศิลปะที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ โดยการเลียนแบบชีวิตจริง เพื่อตีแผ่เรื่องราว ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ และแสวงหาความเข้าใจชีวิต ด้วยการรับชมละครที่สร้างสรรค์ขึ้น”¹

ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของละครว่าเป็นศาสตร์ที่สามารถนำมาใช้เพื่อการพัฒนาคนและสังคมได้เป็นอย่างดี เนื่องจากละครเป็นศิลปะที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง จึงต้องศึกษาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ และสภาพการณ์ทางสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงจะสามารถแสดงเรื่องราวต่างๆ ออกมาได้สมจริง

¹ สดใส พันธุ์โกมล, ศิลปะของการแสดง (ละครสมัยใหม่), (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), น.1.

เพื่อใช้เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์ได้มีโอกาสหยุดมองตนเองและสังคมรอบๆ ตัวด้วยการติดตามเรื่องราวในละครที่สะท้อนให้เห็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยที่มนุษย์กำลังเผชิญอยู่ มากบ้างน้อยบ้างตามคุณลักษณะของละครเรื่องนั้นๆ

อีกสาเหตุสำคัญที่ทำให้การเรียนการสอนด้านศิลปะการละครได้รับความสนใจ คือ งานด้านศิลปะการแสดงในประเทศไทยได้รับความนิยมและเติบโตขึ้นเป็นลำดับ ทั้งงานด้านการแสดงภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ และละครเวที ซึ่งในภาคธุรกิจการแสดงและการบันเทิงยังขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาดด้วย

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นสถาบันอุดมศึกษาอีกแห่งที่มีการเรียนการสอนวิชาศิลปะการละคร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคณะศิลปกรรมศาสตร์ สาขาวิชาศิลปะการแสดง กลุ่มวิชาเอกการแสดงละครเวทีและภาพยนตร์ แต่อย่างไรก็ตามการเรียนการสอนด้านศิลปะการละครระดับโรงเรียนของสถาบันการศึกษาในจังหวัดมหาสารคามนั้น ยังขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านศิลปะการละครที่สามารถสอนและสร้างเสริมความเข้าใจทางศิลปะการละครให้แก่เยาวชนได้ การเรียนการสอนในวิชาศิลปะการละครจึงเป็นเพียงการเรียนรู้จากหนังสือและตำราเพียงอย่างเดียว ขาดการฝึกปฏิบัติตามกระบวนการเรียนรู้ทางศิลปะการละคร² รวมถึงโรงเรียนเอกชนที่เปิดสอนเกี่ยวกับศิลปะการแสดงในจังหวัดมหาสารคามก็มีการเปิดสอนศิลปะการแสดงเฉพาะสาขาวิชานาฏศิลป์ไทยและสากลเท่านั้น ไม่มีการเปิดสอนด้านศิลปะการละครเลย ซึ่งสภาวะการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เยาวชนที่ต้องการเรียนรู้หรือมีความสนใจที่จะศึกษาต่อทางด้านศิลปะการละครขาดโอกาสในการฝึกปฏิบัติและขาดการแนะนำแนวทางเพื่อสอบเข้าศึกษาต่อทางด้านศิลปะการละครในระดับอุดมศึกษา

จากเหตุผลดังกล่าวผู้ศึกษาโครงการจึงมีความเห็นว่าควรจะมีการศึกษาเพื่อนำเสนอแนวทางการจัดตั้งโรงเรียนทางเลือกบ้านละครชุมชนมหาสารคามขึ้น เพื่อเป็นโรงเรียนซึ่งเป็นอีกหนึ่งทางเลือกสำหรับเยาวชนในจังหวัดมหาสารคามที่มีความสนใจและต้องการศึกษาศาสตร์ทางศิลปะการละคร ให้ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาหาความรู้เพื่อเป็นการปูพื้นฐานด้านการแสดงและเป็นสถานศึกษาเพื่อแนะแนวความรู้สำหรับสอบเข้าศึกษาต่อในคณะศิลปกรรมศาสตร์ สาขาวิชาศิลปะการแสดง กลุ่มวิชาเอกการแสดงละครเวทีและภาพยนตร์ โดยโครงการจัดตั้งโรงเรียนทางเลือกบ้านละครชุมชนมหาสารคามนี้ จะนำเอาแนวคิดของระบบการศึกษาทางเลือกเข้ามาบริหารจัดการเรียนรู้ให้แก่เยาวชน เพื่อให้เยาวชนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนแห่งนี้สามารถนำกระบวนการทางศิลปะการละครรูปแบบต่างๆ ไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพด้านต่างๆ ของตนเองได้ด้วย เช่น

² สัมภาษณ์ ปุณณิกา เข้มพิลา, อาจารย์นาฏศิลป์ โรงเรียนผดุงนารี, 15 พฤศจิกายน 2549.

การ พัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ผ่านการทำงานร่วมกับผู้อื่นโดยใช้กระบวนการกลุ่ม³ มิใช่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการสอบเข้าศึกษาต่อเพียงอย่างเดียว

นอกจากนั้นผู้ศึกษายังมีความคาดหวังให้โครงการจัดตั้งโรงเรียนทางเลือกบ้านละครชุมชนมหาสารคามนี้เป็นองค์กรที่กระจายความรู้ด้านศิลปะการแสดงให้แก่ชุมชนท้องถิ่นผ่านการจัดกิจกรรมละครชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น การอบรม สัมมนา และการจัดค่ายละคร ให้แก่เยาวชนและโรงเรียนในจังหวัด เพื่อใช้เป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้เยาวชนที่เรียนได้มีโอกาสลงมือปฏิบัติงานละครจริงและเพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายทางศิลปะการแสดงให้เกิดขึ้นในจังหวัดมหาสารคามอีกด้วย รวมทั้งเพื่อนำกระบวนการและศักยภาพของศิลปะการแสดงไปช่วยในการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น ให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นสามารถตระหนักได้ถึงปัญหาที่ตนกำลังประสบอยู่และหาวิธีแก้ไขปัญหาาร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งในส่วนนี้ทางโครงการจะนำกระบวนการละครเพื่อพัฒนามาประยุกต์ใช้ เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวสามารถก่อให้เกิดประโยชน์ได้ทั้งระดับบุคคล ระดับครอบครัวและชุมชน และระดับสังคม⁴ และนอกจากนั้นการสื่อสารผ่านละครนั้นสามารถปลูกฝังความคิดได้ดีกว่าสื่ออื่นๆ เพราะละครมี "ตัวตน" ที่สามารถสัมผัสได้ ผู้รับสารจึงสามารถมีปฏิสัมพันธ์และสามารถตอบโต้สารที่สื่อจากละครได้⁵

การจัดตั้งโรงเรียนทางเลือกบ้านละครชุมชนมหาสารคามครั้งนี้ มีความประสงค์ที่จะนำศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่โดดเด่นของจังหวัดมหาสารคามซึ่งได้แก่ "หมอลำ" มาบูรณาการร่วมกับการเรียนการสอนด้านศิลปะการแสดง เนื่องจาก หมอลำเป็นศิลปะการแสดงซึ่งเป็นที่คุ้นเคยและชื่นชอบของชาวจังหวัดมหาสารคามอยู่แล้ว อีกทั้งยังเป็นศิลปะการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของอีสาน ซึ่งเป็นการแสดงที่มีรูปแบบและการดำเนินเรื่องราวใกล้เคียงกับละคร⁶ ดังนั้นหากนำการแสดงหมอลำมาใช้เป็นสื่อกลางในการจัดการเรียนรู้แล้วจะส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์และ

³ พรรัตน์ ดำรุง, การละครสำหรับเยาวชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), น.15.

⁴ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, "การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชน ของกลุ่มละครมะขามป้อม กรณีศึกษาจากพื้นที่ทำงานที่บริบทแตกต่างกัน4พื้นที่", (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, ดวงแข บัวประโคน และคณะ 2547), น.40.

⁵ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, "โครงการวิจัยนโยบายการส่งเสริมศิลปะการแสดงเพื่อการพัฒนาเยาวชน", (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สถาบันคลังสมองของชาติ, 2549), น.68.

⁶ พีรพงศ์ เสนุไสย, สายธารแห่งพ็อนอีสาน, (กลุ่มสาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, 2547), น.408.

สืบสานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอันทรงคุณค่าของท้องถิ่น ก่อให้เกิดจิตสำนึกในการรักบ้านเกิด รักชุมชน และรักศิลปวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งยังสามารถนำเทคนิคการแสดงละครไปใช้ร่วมกับการแสดงหมอลำให้เกิดความสมจริงได้อีกทางหนึ่งด้วย

โดยโครงการจัดตั้งโรงเรียนทางเลือกบ้านละครชุมชนมหาสารคามนี้ มีความเหมาะสมที่จะดำเนินการบริหารจัดการให้เป็นหน่วยงานหนึ่งของคณะศิลปกรรมศาสตร์ สาขาวิชาศิลปะการแสดง กลุ่มวิชาเอกการแสดงละครเวทีและภาพยนตร์ เนื่องจากทางสาขาวิชามีทรัพยากรต่างๆที่มีความเหมาะสมสามารถให้การสนับสนุนได้เป็นอย่างดี ทั้งด้านวิชาการ สถานที่ บุคลากร และทุนในการสนับสนุนโครงการ รวมทั้งมีความใกล้ชิดกับชุมชนท้องถิ่นอยู่แล้ว ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนมีส่วนในการช่วยเสริมสร้างความมั่นคง ก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือต่อสาธารณชน และสามารถทำให้โรงเรียนทางเลือกบ้านละครชุมชนมหาสารคามเกิดขึ้นได้จริง ซึ่งโครงการจัดตั้งโรงเรียนทางเลือกบ้านละครชุมชนมหาสารคามจะทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหนึ่งของคณะศิลปกรรมศาสตร์ สาขาวิชาศิลปะการแสดง กลุ่มวิชาเอกการแสดงละครเวทีและภาพยนตร์ที่ให้บริการ การศึกษาด้านศิลปะการละครให้แก่สังคมอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง เป็นหน่วยงานที่สามารถเชื่อมความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นระหว่างคณะศิลปกรรมศาสตร์ สาขาวิชาศิลปะการแสดง กลุ่มวิชาเอกการแสดงละครเวทีและภาพยนตร์และชุมชนท้องถิ่น

โครงการจัดตั้งโรงเรียนทางเลือกบ้านละครชุมชนมหาสารคามในครั้งนี้จะนำหลักการบริหารงานวัฒนธรรมที่มีความเหมาะสมมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการโรงเรียนเพื่อให้องค์กรเกิดความยั่งยืน และสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าด้านการบริหารงานวัฒนธรรมที่มีความเหมาะสมกับการจัดตั้งโรงเรียนทางเลือกด้านศิลปะการละครในจังหวัดมหาสารคาม เพื่อเป็นแนวทางให้กับผู้ที่สนใจสามารถใช้ในการศึกษาต่อไปได้ในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. ศึกษาหาแนวทางการจัดตั้งโรงเรียนทางเลือกด้านศิลปะการละคร ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของคณะศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม สาขาวิชาศิลปะการแสดง กลุ่มวิชาเอกการแสดงละครเวทีและภาพยนตร์ เพื่อให้เป็นโรงเรียนทางเลือกด้านศิลปะการละคร สำหรับเยาวชนในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเยาวชนที่มีความสนใจและต้องการศึกษาศาสตร์ทางศิลปะการละครจะได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาหาความรู้เพื่อเป็นการปูพื้นฐานด้านการแสดงและเป็นสถานศึกษาเพื่อแนะแนวความรู้สำหรับสอบเข้าศึกษาต่อในคณะศิลปกรรมศาสตร์ สาขาวิชาศิลปะการแสดง กลุ่มวิชาเอกการแสดงละครเวทีและภาพยนตร์ รวมทั้งเป็นองค์กรที่กระจายความรู้ด้านศิลปะการละครให้แก่ชุมชนท้องถิ่นผ่านการจัดกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ
2. ศึกษาหาแนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกด้านศิลปะการละครชุมชน อย่างเป็นระบบ และเหมาะสมเพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้อย่างราบรื่น และมั่นคง

1.3 ขอบเขตการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งศึกษาเพื่อนำเสนอแนวทางการจัดตั้งโรงเรียนทางเลือกด้านศิลปะการละครในจังหวัดมหาสารคาม ที่มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและมีความเหมาะสมโดยมีขอบเขตการศึกษาดังต่อไปนี้

- เจาะจงศึกษาเฉพาะความคิดเห็น ทศนคติ และความต้องการของเยาวชนและประชาชนในจังหวัดมหาสารคามที่มีต่อการจัดตั้งโรงเรียน โดยใช้แบบสอบถามจำนวน 400 ชุด
- วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนสอนศิลปะการแสดงในจังหวัดมหาสารคามจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนสานศิลป์ โรงเรียนลิตเติ้ลแดนส์สตูดิโอ และโรงเรียนดนตรีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (MSU MUSIC SCHOOL)
- วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะหมอลำในจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 2 คณะ ได้แก่ คณะหมอลำซิ่งไพบุลย์เสียงทองและคณะและหมอลำคณะดาวรุ่งเพชรเมืองไทย
- วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร บทความและบทสัมภาษณ์ขององค์กรนำกระบวนการทางศิลปะการละครและศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้านมาใช้ร่วมกันเพื่อพัฒนาชุมชนจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ มูลนิธิสื่อชาวบ้าน(มะขามป้อม) และกลุ่มเด็กกรักป่า
- วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนในจังหวัดมหาสารคามจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามและโรงเรียนผดุงนารี

การศึกษาข้อมูลดังกล่าวจะนำมาวิเคราะห์เพื่อสรุปหาแนวคิดที่เหมาะสมและมีความเป็นไปได้สำหรับใช้ในการดำเนินการบริหารจัดการโรงเรียน และมาจัดทำแบบจำลองรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนที่สามารถนำไปใช้งานได้จริง

1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น

โครงการนี้จะศึกษาเนื้อหาสำหรับใช้วางแนวทางในการบริหารจัดการโรงเรียนทางด้านศิลปะการละคร ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่เปิดสอนศิลปะการละครเพื่อปูพื้นฐานและแนะแนวทางให้แก่เยาวชนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่มีความสนใจและต้องการเข้าศึกษาต่อในคณะศิลปกรรมศาสตร์ สาขาศิลปะการแสดง เอกการแสดงละครเวทีและภาพยนตร์ ดังนั้นการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนของโครงการจะให้หลักสูตรของคณะศิลปกรรมศาสตร์ สาขาศิลปะการแสดง เอกการแสดงละครเวทีและภาพยนตร์เป็นหลัก เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

โรงเรียนทางเลือก หมายถึง สถาบันการศึกษาที่จัดรูปแบบการศึกษาและมีแนวทางการดำเนินงานตามแนวคิด และปรัชญาการศึกษาทางเลือกที่ตนเชื่อถือ มีการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษา และมีการเรียนการสอนทั้งแบบในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย⁷

ศิลปะการละคร หมายถึง ศิลปะของการสื่อสารที่นำประสบการณ์และเรื่องราวของมนุษย์มาผูกเป็นเรื่องราว และจัดแสดงให้ปรากฏภาพเป็นรูปธรรม โดยมีผู้แสดงเป็นผู้สื่อความหมายและเรื่องราวต่อผู้ชม⁸

⁷ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, แนวปฏิบัติการจัดการศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัวและสถานประกอบการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2547), น.5

⁸ บรรจง โกศัลวัฒน์ , ศิลปะการแสดง ภาพยนตร์ โทรทัศน์ และละคร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), น.5.

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ได้แนวทางการจัดตั้ง และการบริหารโรงเรียนทางเลือกด้านศิลปะการละครที่มีความพร้อม มีความเหมาะสมกับความต้องการของเยาวชนในจังหวัดมหาสารคาม
2. สร้างโอกาสทางการศึกษาความรู้ด้านศิลปะการละครให้แก่เยาวชนและชุมชน
3. เป็นการนำศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้านมาบูรณาการร่วมกับศิลปะการละครเพื่อถ่ายทอดและสืบสานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ไม่เลือนหายไปตามกาลเวลา